

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2019 / Vol. XXXVIII / 1 / 113-123
Pregledni naučni rad
Prilježeno: 15. februara 2019. godine
UDK: 343.973

UTICAJ EKONOMSKIH FAKTORA NA NASTANAK I RAZVOJ ORGANIZOVANOG KRIMINALITETA*

Aleksandar Stevanović*
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Cilj rada je da ukaže na ekonomske faktore koji utiču na nastanak i razvoj organizovanog kriminaliteta. Imajući u vidu da organizovani kriminalitet prema prihvaćenoj doktrinarnoj klasifikaciji spada u imovinski kriminalitet i da je njegov osnovni cilj obezbeđivanje nelagalnog i enormnog profita, autor je u radu nastojao da razmotri ekonomsku uslovljenost organizovanog kriminaliteta, tj. one ekonomske faktore koji inicijalno utiču na to da se pojedinci odlučuju na kriminalnu delatnost, a potom i da se povezuju i udružuju u organizovane kriminalne grupe. U tom smislu, autor je najpre analizirao istorijski aspekt organizovanog kriminaliteta u svetlu promena dominantnih ekonomskih modela, a potom i dao kratak osvrt na teorijska objašnjenja ekonomske uzročnosti kriminaliteta, a naročito organizovanog. Na kraju je razmotren ekonomski okvir u kojem je najpogodnije razvijati aktivnosti organizovanog kriminaliteta, međutim navedeno je da od različitih ekonomskih modela, na to najpre utiče kvalitet i sposobnost države da reguliše sve odnose u društvu, pa tako i ekonomske, odnosno da obezbedi onakvu alokaciju sredstava i resursa koja bi bila prihvatljiva za najveći deo društva.

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnost socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Naučni rad je izveden iz autorove master teze pod nazivom "Veze organizovanog kriminaliteta sa nosiocima vlasti" koja je odbranjena 2018. godine na Univerzitetu u Beogradu.

*E-mail: aleksandar.stevanovic993@gmail.com

KLJUČNE REČI: organizovani kriminalitet / ekonomski faktori / slaba država

UVOD

Pišući o uslovljenosti nastanaka organizovanih kriminalnih grupa i mogućnosti da obavljaju svoje delatnosti, *Jay Albanese* postavlja pitanje: Da li se mafijaši međusobno grupišu i organizuju oko kriminalne prilike oličene u nizu društveno-ekonomskih okolnosti ili ih oni sami stvaraju (*Albanese, 2000: 414*)? Čini se da bi na ovo pitanje umesto odgovora "ili-ili" valjalo odgovoriti "i-i" U nauci je opšte prihvaćena teza da organizovani kriminalitet nije nastao izvan društva i socijalnih interakcija ili kako to *Edward Kleemans* kaže u "socijalnom vakumu", već je iznikao iz društvene sredine, te se ona kao takva, najpre mora dobro razumeti i istražiti (*Ignjatović, Škulić, 2012: 69*). Imajući u vidu *Hegelovu* tvrdnju da je osnov svakog nasilja žudnja i želja za posedovanjem objekata, jasan je značaj ekonomske odnosno materijalne uslovljenosti za pojavu kriminaliteta, a naročito organizovanog, koji se u doktrini svrstava u imovinski, a ne nasilnički kriminalitet, budući da je njegov cilj bez dileme ekonomski, tj. sticanje ilegalnog profita. Na to ukazuje i podatak prema kojem u preko 80% obrađenih, različitih definicija organizovanog kriminaliteta postoji saglasnost oko toga da je sticanje materijalne dobiti kao cilj jedna od suštinskih karakteristika odnosnog fenomena (*Albanese, 2000: 3*).

Utisak je da postoji još mnogo prostora za istraživanja kriminaliteta oslanjanjem na ekonomske modele (*Fiorentini, Peltzman, 1995: 2*), bez obzira na to da li se njima nastoji objasniti uslovljenost, motivisanost, cilj, metod ili posledica aktivnosti organizovanih kriminalnih grupa. Američka doktrina je otvorenija ka korišćenju ekonomske logike, dok su kriminolozi evropske provenijencije još uvek skeptični prema tome. Ipak, u proučavanju kriminaliteta, a naročito organizovanog, sve se više koriste znanja ekonomske nauke, a ta simbioza ekonomskih i krivičnih disciplina u literaturi naziva se "ekonomskim krivičnim pravom" (*Ignjatović, Škulić, 2012: 69*). Osnovna hipoteza svih autora koji kriminalitet objašnjavaju ekonomskim faktorima jeste da do vršenja zločina dolazi usled ekonomske deprivacije pojedinaca i kolektiviteta, što se najčešće smatra posledicom lošeg stanja u privredi i visoke stope nezaposlenosti u jednom društvu, kao sistemskim generatorima krivičnih dela koja za cilj imaju ostvarivanje nelegalnog profita.

1. ISTORIJSKI RAZVOJ ORGANIZOVANOG KRIMINALITETA U SVETLU PROMENA EKONOMSKIH MODELA

Svaki društveni fenomen zaslužuje da bude razmotren i sa istorijskog aspekta ukoliko je cilj analize sveobuhvatan i potpun uvid u pojam i odnose koji su predmet istraživanja. Stoga bi bilo korisno potražiti u istoriji primere pojedinaca koji su udruženi, uz određeni stepen organizacije ili socijalnog organizovanja kako to kaže *Klaus von Lampe*, vršili dela koja se sa stanovišta današnje kriminologije mogu

definisati kao dela imovinskog kriminaliteta. U najranijem periodu su se na taj način, najčešće vršila dela koja bi se mogla okarakterisati kao razbojnička imajući u vidu da suptilnije forme privredne delatnosti organizovanog kriminaliteta koje su danas aktuelne, tada još uvek nisu postojale. Preduslov za tako nešto bilo je formiranje tržišta i otuda, kada se govori o korenima organizovanog kriminaliteta, mahom se polazi upravo od tog momenta koji je nesporno predstavljao svojevrsnu prekretnicu u ekonomskim odnosima. *James Howell* i *John Moore* su u svojoj studiji došli do zaključka da je proces urbanizacije, takođe, kreirao povoljan ambijent za razvoj delatnosti mafijaša, što je dovelo i do formiranja tržišta u okviru kojeg se moglo poslovati i bez kojeg organizovani kriminalitet ne može da postoji (Howell, Moore, 2010: 23).

Koren sicilijanske mafije moguće je tražiti u transformaciji feudalnog sistema koja se dešavala tokom XIX veka, koji je karakterističan po tome što je podela crkvene zemlje namenjene siromašnim poljoprivrednicima i stočarima, ipak završila u rukama bogatih upravnika dotadašnjih latifundija (velikih imanja karakterističnih za feudalni sistem). Takvo stanje stvari stvorilo je novi društveni sukob između bogatih i siromašnih koji je devastirao normalne društvene odnose na ostrvu (Schneider, Zarate, 2001: 28). Upravo je na društvenim naprslinama iznikla mafija kao "posredničko-pokroviteljski aparat" (Nedeljković, 2016: 241), koji se nije stavljao ni na jednu stranu društveno-kulturnog sukoba, već je umeo da posreduje i popunjava praznine društvenog poretka, čineći tako novi društveni sistem koji je jednako saradivao i sa bogatima i sa siromašnima (Schneider, Zarate, 2001: 31).¹

Od Buržoasko-revolucije 1789. godine u Evropi polako počinje sazrevanje elemenata kapitalizma i njemu inherentnih procesa koji su se kasnije proširili na čitav svet i preuzeli primat. Početak organizacije proizvodnih procesa u skladu sa načelima industrijalizma, kao predvorje kapitalizma koji za svoj vrhunski cilj postavlja ostvarivanje profita, označava i period u kojem se, kao što navodi *Hal Pepinsky* uspeh meri u "neto vrednosti" (Pepinski, 2006: 66). Kraj drugog svetskog rata doneo je geopolitičku preraspodelu snaga koja se svela na rivalitet "istoka" i "zapada", koji je polako prerastao u permanentni sukob dva suprotstavljena društveno-ekonomska modela. Nakon pada "Berlinskog zida" u svetu dominantan postaje "zapadni" model oličan u demokratiji, kapitalizmu i slobodnom tržištu. Brojni su autori koji ističu da je organizovani kriminalitet moguć upravo u takvom društveno-ekonomskom ambijentu. Primera radi, *Misha Glenny*, autor poznate knjige posvećene organizovanom kriminalitetu, "*MekMafija: Kriminal bez granica*" ističe da su pad komunizma i opšta globalizacija i liberalizacija svih društvenih odnosa, što se neodvojivo vezuje za pitanje ekonomskih modela, ključno uticali na razvoj organizovanog kriminaliteta u svetu. *Milan Škulić* dodaje da se u uslovima kakve-takve demokratije i tržišne ekonomije organizovani kriminalitet u nekom trenutku mora ispoljiti (Škulić, 2003; 2008).

¹ Problem podele latifundija na Siciliji u XIX moguće je uporediti sa "zakupničkim kapitalizmom" u Južnoj Evropi i Latinskoj Americi, a upravo su za dve pomenute regije i karakteristične klasične organizovane kriminalne grupe mafijaškog tipa.

Istorijska je činjenica da je ekonomska deprivacija određenog broja ljudi postojala u svakom ekonomskom okviru i razdoblju društveno-ekonomskog poretka. Pojedinci su vremenom počinjali da se udružuju ne bi li se odupreli preraspodeli materijalnih resursa koja im je bila nametnuta, a koju su smatrali nepravednom. Tako u kontekstu istorijskog diskursa u razmatranju organizovanog kriminaliteta, mnogi teoretičari njegov koren nalaze upravo u formama tradicionalnih bandi (Bulatović, 2016: 43), a one po definiciji nastoje da izvrše korekciju u alokaciji društvenog bogatstva (Hauck, Peterke, 2010: 412). Otpor dominantnom sistemu vrednosti iznedrio je grupe koje su sklone kršenju nametnutih pravila, pa samim tim i krivičnih i privrednih propisa što je od naročite važnosti kada je organizovani kriminalitet u pitanju. Prvobitne bande su se kasnije razvile u strukture koje danas označavamo kao organizovane kriminalne grupe, pri čemu su pojedine razvile svoju potkulturu u okviru koje organizovani kriminalitet ima velike šanse da prosperira.

2. KRATAK OSVRT NA POJEDINA TEORIJSKA I DOKTRINARNA RAZMATRANJA

U gotovo svim izveštajima o ekonomskoj situaciji država, danas je pravilo da se prosperitet i blagostanje nacije mere isključivo bruto domaćim proizvodom. U sociološkoj literaturi se ističe da "potrošnja predstavlja zdravlje nacije", što radikalni kriminolozi nazivaju imperativom rasta (Pepinski, 2006: 67).

Američki kriminolog *Robert Merton* daje objašnjenje devijantnog i kriminalnog ponašanja, koje bi moglo biti od pomoći u rasvetljavanju primarnog pitanja ovog rada polazeći od modela "novac-uspeh" kao glavnog cilja koji je nametnut dominantnom kulturom koja istovremeno predviđa i legalna sredstva za njegovo dosezanje (Ignjatović, 2009: 84). Do ponašanja koje dominantna kultura smatra devijantnim dolazi kada pojedinci ili kolektiviteti nisu u stanju da na pravno i moralno prihvatljiv način ostvare zacrtani cilj koji se svodi na materijalno bogatstvo, već se koriste radnjama i aktivnostima koje upravo vladajuća kultura smatra kriminalnim, kao sredstvima za ispunjenje "svojih" želja i potreba. Kada god ostvarivanje tih potreba koje *Abraham Maslov* označava kao "sekundarne", postane otežano ili nemoguće na legalan i legitiman način, neminovno dolazi do društvenih konflikata koji su prisutni još od nastanka prvih društvenih organizacija, a naročito od formiranja država u modernom obliku. Organizovani kriminalitet zapravo se javlja kao produkt takvih društvenih sukoba. Pritisak aktuelnog društvenog poretka usmerava na neprestano takmičenje i uklanjanje protivnika u borbi za dostizanje cilja. To u velikoj meri podseća na monopol kojem teže i organizovane kriminalne grupe kada je u pitanju određena legalna ili nelegalna delatnost, kao i na nosioce vlasti, koji u spregu sa podzemljem često ulaze da bi sebi obezbedili "politički monopol".

To nadmetanje i juriš ka profitu ostavilo je na milijardu gladnih, nezaposlenih i nesrećnih ljudi koji ne uspevaju sebi i svojim porodicama da obezbede elementarnu egzistenciju usled strukturalno generisanog siromaštva. Osećajući socijalnu isključenost i nemogućnost ravnopravnog učestvovanja u preraspodeli materijalnog

bogatstva oni krše vladajuće društvene i pravne norme ne bi li uspostavili balans u socijalnim odnosima. Upravo o tome govori i teorija koju su razvili *Alan Fiske i Tage Rai (Virtuous Violence Theory)*, a koja nastoji da objasni nasilje (organizovani kriminalitet bismo u širem smislu mogli tretirati upravo kao nasilje nad društveno-pravnim poretkom i privrednim sistemom) kao način uspostavljanja narušenog ekvilibrijuma u društvenim odnosima (Fiske, Rai, 2015: 17), a naročito ekonomskim, budući da prema rezultatima brojnih istraživanja ljudi doživljavaju ekonomsku deprivaciju oličenu u organizovanim i finansijskom kriminalitetu, korupciji, nezaposlenosti kao ključnu prepreku ka normalnom razvoju društva.²

Za članove kriminalnog podzemlja se može reći da su po pravilu inteligentni i da poseduju određene specifične veštine i sposobnosti (Ignjatović, Škulić, 2012: 46). Pri tom, kako navodi *Dorđe Ignjatović*, ne može se uzeti kao potpuno tačna tvrdnja da su pripadnici organizovanih kriminalnih grupa duševno bolesni ljudi, već oni uglavnom postupaju racionalno u smislu vršenja dela, te se i na njih može primeniti model racionalnog prestupnika. Reč je o poznatom *Becker-ovom* modelu kriminaliteta koji u svojoj osnovi pretpostavlja racionalno ponašanje potencijalnih prestupnika (Begović, 2010: 51) koji su u stanju da unapred procene potencijalnu korist, odnosno štetu, od vršenja nedozvoljenih radnji. Iz tog razloga, čak i kaznenu politiku jedne zemlje možemo posmatrati kao ekonomski faktor koji može uticati na formiranje plodnog tla za vršenje dela organizovanog kriminaliteta i kriminaliteta uopšte, budući da će se u državama u kojima su kazne, naročito novčane, neadekvatne i neefikasne do te mere da ne mogu imati nikakav generalno preventivni značaj, organizovani kriminalitet razvijati neometano. Pod tim još treba podrazumevati i pravila koja se odnose na oduzimanje imovine proistekle iz krivičnih dela, ali i efikasnost organa formalne socijalne kontrole, tj. onih koji bi trebalo da sprovedu kaznenu politiku. *Giovani Falcone*, jedan od najpoznatijih boraca protiv mafije, isticao je da ukoliko se mafija zaista želi poraziti, potrebno ju je lišiti glavnog cilja i pokretačke snage, a to je kapital proistekao iz nedozvoljenih aktivnosti. U suprotnom, ona će nastaviti da obnavlja svoje članstvo i kontinuirano vrši svoje aktivnosti (Nikolić, 2009: 5).

Konačno, iako se u mnogim istraživanjima o uslovljenosti organizovanog kriminaliteta polazi od strukturalnih ekonomskih faktora koji utiču na vršenje dela organizovanog kriminaliteta, primećuje se da njihovi učinci mogu biti itekako situirani, pa čak i imućni ljudi, što tezu o dominantnoj ekonomskoj uslovljenosti za vršenje krivičnih dela, pa tako i dela svojstvena organizovanom kriminalitetu, u određenoj meri relativizuje i tada do izražaja dolazi potreba za multifaktorskim i multikauzalnim pristupom u izučavanju geneze organizovanog kriminaliteta. Kulturološke, političke i druge društvene prilike takođe imaju važnu ulogu u kreiranju plodnog tla za formiranje i delatnost organizovanih kriminalnih grupa. Takvo stanje stvari je najpre karakteristično za Italiju, a posebno za Siciliju, jer kako priznati autor mnogih akademskih radova na ovu temu, *Ernesto Savona* ističe,

² Pogledati primera radi nedavno istraživanje sprovedeno od strane *Ipsosa* pod nazivom "What Worries the World – February 2017"

organizovani kriminalitet je tamo postao kulturni i društveni model. Pri tom, treba imati u vidu da "prihvatanje kriminalne potkulture ne podrazumeva nužno učešće u kriminalu, već izbor identiteta ili stila koji sadrži elemente, nekonvencionalnog, nedozvoljenog i kriminalnog", kako navodi *Olivera Pavićević* (2013: 106). Formiranje takvog identiteta zahteva vreme i međusobno preplitanje mnogih, pre svega društvenih okolnosti, ali kada se to jednom dogodi i kada se kriminalni identitet formira, izuzetno je teško raditi na suzbijanju kriminaliteta, naročito organizovanog. *Edwin Sutherland*, tvorac Teorije diferencijalne asocijacije, polazi od pretpostavke da su sva ponašanja u društvu naučena. Otuda, se kriminalno i prestupničko ponašanje usvaja, ako je ono preovlađujuće u grupama sa kojom je pojedinac najčešće u interakciji (Ignjatović, 2009: 80).

3. EKONOMSKI SLABA DRŽAVA I ORGANIZOVANI KRIMINALITET

Ekonomski slaba država³, koja nije u stanju da legalnom privrednom aktivnošću i prikupljanjem javnih prihoda ostvari neophodna novčana sredstva za svoje funkcionisanje, idealno je mesto za pojavu organizovanih kriminalnih grupa i njihove saradnje sa predstavnicima vlasti. Slaba država konsekventno vodi ka opadanju poverenje građana u njene institucije, pri čemu se formira stav da ju je sasvim opravdano i prevariti (Bulatović, 2008: 195) u čemu organizovani kriminalitet prednjači. Organizovani kriminalitet kao visoko profitna nelegalna aktivnost privlačan je mnogima kao vid potencijalnog rešenja problema siromaštva i alternative dominantnom sistemu, što se ne odnosi samo na pojedinca, već i na državu koja nastoji da prevaziđe svoje ekonomske poteškoće. Zato *Howard Abadinsky*, pišući o metodama suzbijanja organizovanog kriminaliteta predviđa i smanjivanje ekonomske privlačnosti organizovanog kriminaliteta kroz kreiranje mogućnosti da se bolji život obezbedi legitimnim putem kroz školovanje, zapošljavanje, profesionalno osposobljavanje i tome slično, kao jednu od četiri moguće strategije suzbijanja organizovanog kriminaliteta (Ignjatović, Škulić, 2012: 65). Međutim, za tako nešto je potreban sistem koji operacionalizuju snažne državne institucije koje poseduju neophodne kapacitete da obezbede funkcionisanje društva prema njegovim potrebama poštujući pravne norme donete u transparentnom zakonodavnom postupku. Kada god država kao društveno-politička zajednica građanima uskraćuje različita proklamovana i pravnim propisima garantovana prava, nametajući im pri tom nesrazmerno velike obaveze, neizbežna je pojava organizovanog kriminaliteta kao svojevrzne "funkcionalne dopune" državi (Mitrović, 2015: 23). Sličnog stanovišta je i *Annelise Anderson* kada kaže da mafija teži da vrši vlast u sferama u kojima zakonita sudska, kao i izvršna i zakonodavna, to ne čine (Anderson, 1995: 34) na način koji bi pomirio sve društvene činioce i imao makar i

³ Slaba država se u literaturi definiše kao država koja nije u stanju da proдре u društvene odnose, reguliše ih i na zadovoljavajući način koji bi najveći deo društva smatrao pravičnim, vrši alokaciju sredstava i resursa (Migdal, 1988: 56)

minimalan zajednički imenitelj pravičnosti prihvatljiv gotovo svim društvenim grupama. O tome na ilustrativan način govore i mladi letonski preduzetnici, koji su u intervju u okviru jednog istraživanja o korupciji u postsovejskom svetu potvrdili "da ne vredi ići na sud, čak i kada znaš da si u pravu", te da češće pribegavaju tome da svoje probleme u poslovanju poveravaju mafiji ili da se oslanjaju na korupciju nosilaca vlasti (Karklins, 2005: 74).

Interesantan pristup u promatranju organizovanog kriminaliteta nudi italijanski autor *Diego Gambetta*, koji navodi da je mafija zapravo preduzetnik, industrija koja najpre ugrožava sigurnost, a potom kao svoju uslugu nudi privatnu zaštitu (Gambetta, 1993: 17). On dalje ističe da su mafiji za takvu delatnost neophodne nesigurne pogodbe koje karakteriše međusobno nepoverenje zainteresovanih strana i slaba država koja ne može da ponudi sigurnost društvenih i ekonomskih odnosa. Međusobno nepoverenje karakteriše pogodbe sa obe strane zakona, a jedina razlika je što kod ilegalnih ne postoji mogućnost da se zaštita dobije legalnim putem od državnih organa koji u skladu sa svojom nadležnošću treba da je pruže, dok kod legalnih reakcija države može biti spora, neadekvatna ili da potpuno izostane, što mnoge aktere na tržištu navodi da pomoć potraže od organizovanih kriminalnih grupa, koje su u stanju da na "efikasan" način obezbede izvršenje ugovora i rešavaju eventualne sporove. Oni na taj način postaju *intisus*, što na italijanskom jeziku u slengu, označava one koji nisu aktivni članovi mafije, ali zarad svojih, pre svega privrednih interesa, saraduju sa njom i prihvataju je kao svojevrsnog, neformalnog regulatora odnosa na tržištu, dok pojedini pristupaju mafiji i postaju njeni aktivni članovi.

Ruski autor *Victor Luneev* piše o tržišnom organizovanom kriminalitetu posebno ističući ulaganje u "crno tržište" za kojim je postojala potreba i tražnja u društvu, ali koja je bila teško dostupna redovnim kanalima ili čija je trgovina čak, propisima bila zabranjena (Ignjatović, Škulić, 2012: 91). On zapravo ukazuje na veliki značaj koji tržišna regulativa ima na organizovani kriminalitet. Prema tome, važan faktor koji utiče na organizovani kriminalitet, jeste i uređenost tržišta i dešavanjima u okviru njega, što je između ostalog i ekonomsko pitanje. U načelu, ekonomska regulativa ide od toga da dozvoli stvaranje slobodnog tržišta, što je u skladu sa globalnim tendencijama oličenim u kapitalističkom i neoliberalnom modelu, do administrativno kontrolisanog tržišta koje je bilo rasprostranjenije u periodu pre okončanja Hladnog rata. Slobodno tržište nosi sa sobom velik rizike, naročito u zemljama koje su u procesu tranzicije nedavno prešle na model tržišne ekonomije. Mnogobrojne privatizacije sprovedene na kriminalan način su utabale put kriminalnim grupama za dalji progres njihovih delatnosti i razvoj onoga što se u krivičnopravnoj doktrini naziva privrednim kriminalitetom. Liberalna tržišta podrazumevaju i liberalizaciju prekogranične trgovine i generalno uspostavljanje ekonomskih odnosa sa inostranstvom, što proširuje tržišne mogućnosti i razvojni potencijal organizovanom kriminalitetu.

Sa druge strane, socijalistička ili administrativna ekonomija koja je antipod kapitalističkoj, smatra se "ekonomijom oskudice" za koju se vezuje nedostatak pojedinih dobara i usluga u legalnom prometu koje je organizovani kriminalitet nastojao da ponudi, ali pod svojim uslovima. Na taj način se kreira "siva ekonomija"

koja u znatnoj meri umanjuje državne prihode i smanjuje njenu moć, a njeno prisustvo je snažan podsticaj organizovanim kriminalnim grupama (Bošković, 1998: 15). Takav ekonomski model karakteriše i veliki broj zabrana prometa određene robe ili pružanja određenih usluga, a poznato je da se kada god država zabrani određeni promet, širi oblast delovanja organizovanih kriminalnih grupa. Tu valja praviti razliku između prometa ilegalne robe i usluga (poput droga i oružja) ili pak, promet roba i usluga koje, usled administrativnih mera nisu legalno dostupne na tržištu, da bi odgovorile potražnji koja na tom istom tržištu postoji za njima. U prvom slučaju, reč je o "sindikalizovanom organizovanom kriminalitetu" za koji *Joseph Albini* kaže da obezbeđuje ilegalnu robu i usluge za koje u društvu postoji očigledna potreba. Možda je i najupečatljiviji primer za to u modernoj istoriji, svakako čuvena Prohibicija, koja je bila aktuelna u SAD u periodu od 1919. do 1933. godine. Pored toga što je primera radi, uticala na smanjenje broja umrlih od alkoholizma, broja saobraćajnih nesreća direktno ili indirektno povezanih sa zloupotrebom alkohola itd., (Pepinski, 2006: 28) ona je kontrolom tržišta zapravo stvorila veliko "crno tržište", što je širom otvorilo vrata Mafiji i na određeni način podstaklo njenu delatnost.

Valja imati u vidu da organizovani kriminalitet uvek teži monopolskoj poziciji ili makar faktičkom upravljanju tržištem kroz dogovor sa ostalim mafijaškim organizacijama sa istim tržišnim preferencijama. U nauci je prihvaćen stav da organizovani kriminalitet u suštini žudi za monopolom, bez obzira da li se radi o legalnom ili ilegalnom biznisu (Rose-Ackerman, 1999: 72). Da bi ostvarile monopolsku poziciju na tržištu, organizovanim kriminalnim grupama je neophodna i saradnja sa predstavnicima državne vlasti koji su najčešće motivisani za sklapanje "poslovnih" aranžmana sa kriminalnim strukturama iz razloga koji se mogu svrstati u *lični i državni interes*.

Kada je reč o ličnim interesima, predstavnici vlasti skloni kriminalnim radnjama nastoje da se povežu sa organizovanim kriminalnim grupama koje, po pravilu poseduju velike količine novca, ne bi li naplatili svoju funkciju i moć formalnog odlučivanja, imajući u vidu da su u ekonomski slabim državama plate niske i demotivisane, što se naročito odnosi na službenike i funkcionere organa koji su najpozvaniji da se bave suzbijanjem i borbom protiv pojava kao što je organizovani kriminalitet. Primera radi, količina novca uloženog u korumpiranje policijskih organa prevazilazi novčani fond koji država izdvaja za njihove plate u SAD (Ignjatović, Škulić, 2012: 57).

Državni interes sa druge strane podrazumeva krajnje pragmatično obraćanje bogatim organizovanim kriminalnim strukturama od strane, pre svega, nosilaca najviše državne vlasti u cilju obezbeđivanja novčanih sredstava pomoću kojih bi sebi obezbedili vladajuću poziciju u državi (najčešće kroz finansiranje izbornih kampanja), ali i kupili tzv. "socijalni mir", preusmeravanjem dela tog novca ka aktuelnim potrebama društva, što umanjuje mogućnost socijalnih nemira i nereda u državi, a u društvu stvara privid da nosioci vlasti imaju politički i stručni kapacitet da se nose sa državnim problemima. Novac od organizovanog kriminaliteta se tako, često koristi za lobiranje za određeni državni interes na međunarodnom nivou, otplate spoljnih dugova države, investiranje u privredu i otvaranje novih radnih

mesta i tome slično. Dobar primer za to daje *Tim Newburn* opisujući motive za donošenje Zakona koji se popularno naziva "*Pio la Tore*" prema italijanskom političaru, borcu protiv mafije od koje je na kraju i stradao. Naime, cilj zakona kojim se omogućava oduzimanje imovine članovima organizovanih kriminalnih grupa nije bio isključivo konfiskacija, već primoravanje mafijaša da svoj nelegalno stečen kapital integrišu u legalne tokove i investiraju u nerazvijene delove države kroz ulaganje u javna i privatna preduzeća, ali bez mogućnosti sticanja kontrolnih paketa (Newburn, 2007: 408).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Organizovani kriminalitet kako je već istaknuto, predstavlja ciljnu delatnost vođenu jasnim, ekonomskim motivom, ali i potrebama. Otuda je od velikog značaja i razmatranje ekonomskih faktora koji utiču na njegov nastanak i razvoj. U osnovi se nalazi ekonomska deprivacija koja ne samo da ugrožava egzistenciju, već i onemogućava ostvarivanje većine društvenih potreba koje nameće aktuelni sistem vrednosti. Njeni uzroci su mnogobrojni, ali svi oni imaju zajedničkog imenitelja u (ekonomski) slaboj državi. Ona nije u stanju da građanima obezbedi legitimno i legalno zadovoljavanje osnovnih ekonomskih potreba. To podrazumeva čitav sistem koji se sastoji od adekvatnog obrazovanja, integracije u tržište rada, socijalne programe i zaštitu i tome slično. U takvoj situaciji, organizovani kriminalitet se javlja kao alternativa koja je u stanju da građanima obezbedi sve ono što državni organi i institucije nisu i to na brži i efikasniji način, s tim što se, gotovo po pravilu zanemaruju cena i uslovi takvog oslanjanja na ilegalnu strukturu. Jednostavno organizovani kriminalitet koristi slabosti države koja nema kapacitet ili volju da zaista reguliše tržište, a najčešće izostaju oba elementa. Stiče se utisak da najveću cenu plaćaju građani, naročito oni koji se bave određenim vidom legalnog preduzetništva, koji uz sve zakonom propisane namete, moraju i mafiji plaćati svojevrсни "porez na zaštitu". Sa druge strane, nosioci državne vlasti, najčešće kroz korupciju, naplaćuju mafiji mogućnost da bude faktički i ekskluzivni regulator odnosa na tržištu.

Nadalje, društvene okolnosti, a naročito ekonomske, nisu od značaja samo za odluku određene grupe ljudi da deluju kao organizovana kriminalna banda što možemo označiti kao inicijalni momenat, već imaju možda i presudan uticaj na to *gde, kada i kako* se pojedina dela koja se tradicionalno smatraju aktivnostima organizovanog kriminaliteta poput trgovine drogom, krijumčarenja oružja, pranja novca i tome slično, mogu najefikasnije i plodonosnije vršiti. Primera radi, krijumčarenje oružja se posebno usmerava ka onim mestima i teritorijama koje su zahvaćene ratom ili bilo kojom drugom vrstom većeg oružanog sukoba. U tu svrhu je dovoljno pomenuti organizovane kriminalne grupe iz Čečenije, u kojoj su kriminalitet i razbojništvo postali svakodnevna pojava, a naročito se razvijala trgovina oružjem na crno nakon povlačenja ruske vojske sa tih prostora, koja je neshvatljivo iza sebe u upotrebljivom stanju ostavila ogromne količine raznog naoružanja (Simeunović, 2009: 191). Krijumčarenje oružja i municije je iz istih razloga cvetao i na prostorima bivše SFRJ, nakon rata, početkom 90-tih godina XX veka.

Konačno, nasuprot stavovima koji su neretko bili isticani i *ex cathedra*, ali i od strane političara, da se pojava organizovanog kriminaliteta vezuje samo određeni sklop društvenih okolnosti, etiketirajući ih pri tom nekolicini država i naroda, valja naglasiti da je organizovani kriminalitet jedna globalna, a ne endemska društvena pojava i to ne zbog sve više izraženog međunarodnog karaktera svoje delatnosti, već zato što on zaista postoji, u većoj ili manjoj meri, u svim društvima. Otuda se u literaturi često ističe prilagodljivost organizovanog kriminaliteta aktuelnim društveno-političkim i ekonomskim okolnostima, što u osnovi implicira njegovo postuliranje kako u kapitalističkom, tako i u socijalističkom ambijentu, a to ukazuje i na potrebu proučavanja konkretnih društvenih odnosa i sredina da bi se potom moglo odgovoriti na pitanje šta je zapravo organizovani kriminalitet.

LITERATURA

- (1) Albanese J. (2000). The Causes of Organized Crime – Do Criminals Organize Around Opportunities for Crime or Do Criminal Opportunities Create New Offenders ?, U: *Journal of Contemporary Justice*, Vol. 16 No. 4, 409-423, Virginia Commonwealth University.
- (2) Anderson A. (1995). Organised crime, mafia and governments –in: *The Economics of Organised crime*, (Fiorentini G., Peltzman S.,ed.), 33-54, Cambridge University Press.
- (3) Begović B. (2010). Ekonomska teorija generalne prevencije: osnovna pitanja –u: *CRIMEN* vol. 2, br. 1, 50-65., (Stojanović Z., ur.) Beograd.
- (4) Bošković M. (1998). *Organizovani kriminalitet –prvi deo-*, Policijska akademija, Beograd.
- (5) Bulatović A. (2008). Difuzija kriminala "belog okovratnika" u tranzicionim okolnostima: osiguravajuća društva i organizovani kriminal – u: *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu*, godina XXXII/ broj 1-2/ 2008, 171-183, Beograd.
- (6) Bulatović A. (2016). *Ljudska prava u savremenoj politici borbe protiv transnacionalnog organizovanog kriminala – doktorska disertacija*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- (7) Fiorentini G., Peltzman S. (1995). *The Economics of organized crime*, Cambridge University Press.
- (8) Fiske A., Rai T. (2015). *Virtuous Violence: Hurting and Killing to Create, Sustain, End, and Honor Social Relationships*, Cambridge University Press.
- (9) Gambetta D. (1993). *The Sicilian Mafia: The Business of Private Protection*, Harvard University Press.
- (10) Hauck P., Peterke S. (2010). Organized crime and gang violence in national and international law, *International Review of the Red Cross*, 92 (878)/2010, str. 407–436.
- (11) Howell J., Moore J. (2010). History of Street Gangs in the United States. *National Gang Center Bulletin*.
- (12) Ignjatović Đ. (2009). *Kriminologija, 13. izdanje*, Dosije studija, Beograd.
- (13) Ignjatović Đ., Škulić M. (2012). *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
- (14) Karklins R. (2005). *Sistem me je naterao – Korupcija u postkomunističkim društvima*, M.E. Sharpe, Nju Jork.
- (15) Migdal, J. (1988). *Strong Societies and Weak States: State – Society Relations and State in the Third World*, Princeton (N. J.): Princeton University Press.

- (16) Mitrović M. (2015). Srpsko društvo danas – na prelazu vekova i razmeđu svetova – u: *Razvoj pravnog sistema Srbije i harmonizacija sa pravom EU*, (Vasić R., Krstić I., pr.), Beograd.
- (17) Nedeljković S. (2006). Organizovani kriminalitet kao višeznačna potkultura: hajdučija između građanske i nacionalne ideologije, i između narodne i nacionalne kulture – u: *Etnička i nacionalna identifikacija u Srbiji i Crnoj Gori*, 235-269, Beograd.
- (18) Newburn T. (2007). *Criminology*, Willan Publishing, London.
- (19) Nikolić B. (2009). Oduzimanje imovine stečene kriminalom – u: *Komentar zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela* (Ilić P.G et al., ur.), OEBS, Beograd.
- (20) Pavićević, O. (2013). Potkultura nasilja i kriminalna potkultura – u: *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, godina XXXII/ broj2/ 2013*, 95-111, Beograd.
- (21) Pepinsky H. (2006). *Peacemaking – Reflections of a Radical Criminologist*, University of Ottawa Press, Ottawa.
- (22) Rose-Ackerman S. (1999). *Corruption and Government: causes, consequences and reform*, Cambridge University Press, New York.
- (23) Schneider A., Zarate O. (2001). *Mafija za početnike*, Zagreb.
- (24) Simeunović D. (2009). *Terorizam -Opšti deo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
- (25) Škulić M. (2003). *Organizovani kriminalitet – pojam i krivičnoprocesni aspekti*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

THE IMPACT OF ECONOMIC FACTORS ON THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF ORGANIZED CRIME

In this paper the author speaks about the key aspects of the economic impact on the emergence and development of organized crime. The basic hypothesis of the authors of criminality explained by economic factors is that to the commission of crimes is caused by economic deprivation of individuals and collectives which is often considered a consequence of the poor state of the economy and high unemployment in a society, as a systematic generators of criminal acts aimed at achieving illegal profits. It was stated that social conditions, particularly economic, are not only important for the decision of a certain group of people to act as an organized criminal group that can be denoted as the initial moment, but have decisive influence on where, when and how the individual acts that are traditionally considered activities organized crime such as drug trafficking, arms smuggling, money laundering etc., can be carried out most effectively and fruitfully. It is a historical fact that the economic situation of a number of people exist in every economic framework and the period of socio-economic order. Individuals are eventually began to associate would not be resisted redistribution of material resources which they had been imposed, and that they considered unjust.

KEYWORDS: *organized crime / economic factors / poor country*